

Številka: MN 2017-03-04

Datum: 27. marec 2017

Značilnosti žuželke rjava lipovka (*Oxyxorenus lavaterae*) in rdeči škratec (*Pyrrhocoris opterus*) ter smernice za morebitno ukrepanje ob množičnem pojavljanju

Rjava lipovka [*Oxycarenus lavaterae* (Fabricius, 1787)]

Skupina žuželk rjave lipovke na deblu dreves; foto: oknarb in Klemen (vir: <http://galerija.foto-narava.com/displayimage.php?album=search&cat=0&pos=14> in <http://galerija.foto-narava.com/displayimage.php?album=search&cat=0&pos=12>)

Dr. Maja Jurc je to žuželko podrobneje obravnavala v svojem prispevku, ki ga spodaj navajam in povzemam.

Citiranje: Maja JURC. 2011. Rjava lipovka [*Oxycarenus lavaterae* (Fabricius, 1787)] je v Sloveniji vse pogostejša. Novice iz varstva gozdov 4: 5–6. URL: <http://www.zdravgozd.si/nvg/prispevek.aspx?idzapis=4-3>. DOI: [10.20315/NVG.4.3](https://doi.org/10.20315/NVG.4.3)

»Rjavo lipovko uvrščamo v družino gozdnih tekačev ali vitezovk (druž. Lygaeidae) in red stenic (Heteroptera). Vrsta je toploljubna, njena prvotna razširjenost je Mediteran, od jugozahodne Afrike, Savdske Arabije, Jemna, do Portugalske in južne Francije ter v tropskem in južnem delu Afrike. Postala je invazivna vrsta, ki se v zadnjih desetih letih širi na sever, v območja, ki postajajo toplejša. Gradacijo rjave lipovke so zabeležili leta 1994/1996 v severni Španiji v urbanem okolju, leta 1999 so jo našli na Slovaškem, v Avstriji so jo prvič opazili leta 2001, leta 2004 v Nemčiji, v jesenskem in zimskem obdobju 2004/2005 so zabeležili namnožitev rjave lipovke v Baslu v severni Švici. Za Madžarsko obstaja podatek o najdbi iz leta 1994, na Hrvaškem je stalno prisotna (objavljeno leta 2003). Podatki o tej vrsti v Sloveniji se kar vrstijo: najstarejši dokumentirani podatek o najdbi stenice je iz leta 1886 v bližini Gorice. Glede na podatke iz 19. stoletja nekateri raziskovalci menijo, da je vse ozemlje južno od Alp del prvotnega areala te vrste (Rabitsch, 2008). V novejšem času dokumentirane najdbe rjave lipovke so iz let 1987, 1992, 1995, 2000, 2003 in 2004, na obali, v Novi Gorici, Ljubljani, na Ljubljanskem barju pri Logu in v Prekmurju (Murska Sobota). Iz

let 2001, 2007 in 2008 so podatki iz različnih delov Ljubljane in iz Pomurja. Gozdarji so *O. lavaterae* zabeležili večkrat: leta 2001 se je množično pojavila v Brežicah in okolici, leta 2002 v GE Novo mesto, leta 2004 množičen pojav v GE Nazarje, leta 2004 in 2005 v Grobljah pri Stahovici. Leta 2007 in 2008 je bila pogosto opažena v Ljubljani (Pot spomina in tovarništva, osnovna šola Dravlje in druge lokacije) ter v Domžalah. Septembra 2011 pa je zabeležen sporadični pojav *O. lavaterae* na Rožniku v Ljubljani. V poročilu o invazivnih tujerodnih vrstah v Evropi je *O. lavaterae* označena kot invazivna ustaljena tujerodna vrsta za Slovenijo (DAISIE, <http://www.europe-aliens.org/regionSearch.do>).

O. lavaterae je rastlinojeda stenica in sesa sokove iz tanjše skorje poganjkov in iz listov različnih vrst lip (druž. Tiliaceae) in slezenovk (druž. Malvaceae). Zaradi najpogostejše gostiteljske rastline (lipe) in značilne barve ima stenica slovensko ime rjava lipovka. Populacija *O. lavaterae* je v Sloveniji ustaljena, število najdb narašča.

Žuželka je velika od 4 do 6 mm, ima ozko oprsje s temnim trikotnikom ter značilna krila, ki so tako kot pri vseh stenicah v prvi tretjini hitinizirana, barva kril prehaja iz rdečkaste v sivo srebrno (slika 1). Zbirajo se v večjih kolonijah, ki so sestavljene večinoma iz ličink ali iz odraslih stenic (slika 2). Ličinke zadnjih stadijev imajo rdečkast zadek in nepopolno razvita krila. Rdečkasti zadki stenic dajejo celotnim kolonijam rdečkasto barvo, konice kril odraslih stenic se srebrnkasto svetijo na soncu. V toplejših predelih Evrope razvije tri do štiri generacije letno, življenjski krog zaključí v 30–40 dneh. Sesa v krošnjah na tanjših poganjkih (slika 3).

O vplivu rjave lipovke na gostiteljske rastline je malo literaturnih podatkov, vendar o poškodbah ne poročajo. Pri nas zasledimo le zapis, da rjava lipovka povzroča deformacije in natrganine zaradi vbodov sesala na listih lipovca (*Tilia cordata* Mill.) v primorskem območju. V primeru ponavljajočih se, masovnih napadov sesanje stenic lahko povzroča izčrpavanje in hiranje gostiteljske rastline. Pri opazovanju izredno množičnega pojava rjave lipovke v urbanem območju Domžal leta 2008 smo opazili iznakaženo listje in sušenje lipovih poganjkov (slika 4).

Poskuse zatiranja rjave lipovke s piretroidi in organofosfati so izvajali v tujini, vendar zatiranja s kemičnimi sredstvi ne priporočajo, še posebej zato ne, ker se množično pojavlja predvsem v urbanem okolju. **Moteče kolonije stenic, ki lahko obsegajo nekaj dm² velike površine na deblih in vejah, lahko odstranimo mehansko (z močnim curkom vode ali enostavno s pometanjem rojev iz skorje). Gruče stenic na tleh uničimo tako, da jih zmečkamo.** V novejših raziskavah uporabljajo določene snovi (ribosomske proteine, spermalne proteine idr.), ki vplivajo na razvoj jajčec v ovarijih samic, s katerimi skušajo najti učinkovite načine zmanjšanja gostote populacij *O. lavaterae* v urbanem okolju.«

Da bi lahko rjava lipovka škodovala človeku, ni znanih podatkov. Mehanski način odstranjevanja rojev teh žuželk se lahko izvaja tudi s sesanjem žuželk iz debel dreves.

Rdeči šuštar ali rdeči škratec [*Pyrrhocoris apterus* (Linnaeus, 1758)]

Skupina žuželk rdečega škratca na deblu dreves; foto: Marička in Mat-jaz (Vir fotografije: <http://galerija.foto-narava.com/displayimage.php?album=search&cat=0&pos=2> in <http://galerija.foto-narava.com/displayimage.php?album=search&cat=0&pos=13>)

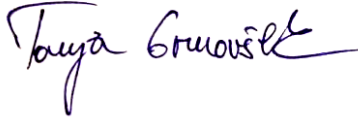
Rdeči škratec spada med stenice. V Sloveniji je zelo pogost in je od vseh naših stenmic najbolj znan. Dolžina telesa je 9 do 11 mm. Posebno spomladi se na starih lipah (*Tilia*) zberejo velike gruče odraslih osebkov, ki se grejejo na spomladanskem soncu. Odrasli se pariyo v aprilu in maju. Maja in junija se tam zbirajo tudi njihove ličinke, ki se prehranjujejo s sokovi lip in lipovih semen.

Povrhu vsega to vrsto pogosto videmo na vrtovih, v parkih in drugih okoljih, po katerih se vsakodnevno gibamo. Včasih lahko naletimo na zares velike skupine teh žuželk, največkrat pod starejšo lipo, pa tudi na od sonca segreti škarp, kjer se grejejo. Tudi v skupine se združujejo predvsem zaradi tega, ker se grejejo med sabo. V takšni skupini, ki je lahko zelo številna, najdemo tako odrasle osebe kot vmesne razvojne oblike, od tistih najmanjših do skoraj odraslih. Rdeči škratec se hrani s semeni lipe, pa tudi oslezov ali hibiskusov. Prav jim pride tudi trohneča rastlinska snov in mrtve žuželke, iz katerih sesajo hranljive snovi.

Ni se potrebno bati, da bi nam rdeči škratec delali preglavice v vrtovih. Spadajo med bitja, ki so povsem nemoteča, zato jih pustimo pri miru in jih ne izganjamo iz naše bližine. Rdeči škratec je kamenček v mozaiku živih bitij, ki nas obkrožajo in s tem bogatijo biotsko raznovrstnost. **Večje (moteče) kolonije stenic, lahko odstranimo mehansko (z močnim curkom vode ali enostavno s pometanjem rojev iz skorje).** Predvsem v urbanem okolju se hroščev ne zatira s kemičnimi pripravki, saj je cikel razmnoževanja zelo dolg, zato je najbolje, da se ličinke in hrošče po potrebi pobira ročno.

Da bi lahko rdeči škratec škodoval človeku, ni znanih podatkov.

Gradivo je pripravila:

Nega dreves **ARBORIST**
Tanja GRMOVŠEK s.p.
Gospejna ulica 7
2000 Maribor

Tanja Grmovšek
ML-0333A

Tanja Grmovšek

arborist svetovalec, ISA certificiran arborist – opravljen mednarodni strokovni izpit, licenca ML-0333A; ISA True Professional of Arboriculture 2010 Award Winner; univ. dipl. inž. gozd. - usmeritev urbano gozdarstvo z arboristiko